

การจัดการทรัพย์สินทางปัญญาสำหรับธุรกิจเอกชน ตอนที่ 1

อภิวิกรม สิทธิสาร และปราโมทย์ ธรรมรัตน์

การจัดการทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุด สำหรับการอยู่รอดในสภาวะการแข่งขัน และเพื่อสร้างความสำเร็จให้เพิ่มมากขึ้น ในวงการธุรกิจ เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าข้อได้เปรียบในการแข่งขันของบริษัทใดบริษัทหนึ่งขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งและประสิทธิภาพของ 3 ปัจจัย คือ **บุคลากร สินค้า และทุนของธุรกิจนั้นๆ** ความก้าวหน้าอันน่าทึ่งของเทคโนโลยี และโลกแห่งโลกาภิวัตน์ จึงต้องการทรัพยากรแหล่งที่ 4 เพื่อที่จะให้บริษัทประสบผลสำเร็จ ซึ่งก็คือ **“ข้อมูลและเทคโนโลยี”** ซึ่งเป็นภาพใหญ่ขององค์ความรู้สำหรับใช้ในการดำเนินธุรกิจ หากเจาะลึกลงมาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ก็คือ **“ทรัพย์สินทางปัญญา”** ของธุรกิจนั้นๆ นั่นเอง

ในภาวะที่ธุรกิจต้องเผชิญกับการแข่งขัน การปกป้อง คุ้มครอง รักษาทรัพย์สินทางปัญญาของบริษัท ทรัพย์สินทางปัญญาจึงกลายมาเป็นประเด็นที่สำคัญมากยิ่งขึ้น บริษัทแห่งหนึ่งอาจจะเกิดความขัดแย้งกับบริษัทคู่แข่งได้ ข้อขัดแย้งสามารถพบได้ทุกรูปแบบ จากแบบที่เป็นการเรียกร้องสิทธิธรรมคาไปจนถึงการฟ้องร้อง ทั้งในกรณีที่เกิดเป็นจำเลย และเป็นฝ่ายโจทก์ ในบางกรณีที่มีความรุนแรงมาก อาจจะกลายเป็นลักษณะของสงครามเศรษฐกิจได้เช่นกัน เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะกระทบต่อธุรกิจ และ/หรือ เตรียมพร้อมให้ได้ชัยชนะในการต่อสู้ทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา การจัดการทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นยิ่งขึ้น

บริษัทขนาดใหญ่โดยเฉพาะที่มีธุรกิจระหว่างประเทศ มักมีการจัดการทางทรัพย์สินทางปัญญาได้เป็นอย่างดี เพราะบริษัทเหล่านี้มีประสบการณ์การต่อสู้ทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาค่อนข้างมาก รู้จักบริหารและจัดการทรัพย์สินทางปัญญาได้ดี

ขณะนี้ ทรัพยากรซึ่งเป็น **“ปัจจัยที่ 4”** ได้ทวีความสำคัญเพิ่มมากยิ่งขึ้น การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญาจึงกลายมาเป็นความจำเป็นที่บริษัทต้องให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้น แม้แต่สำหรับบริษัทขนาดเล็กและขนาดกลาง (SMEs) บทความที่นำเสนอนี้จึงมีความสำคัญ เพื่อการวางแนวทางพื้นฐานสำหรับการจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญา สำหรับผู้ประกอบการและหน่วยงานที่สนใจ

1. พื้นฐานความคิดในการจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญา

การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิ่งที่ควรต้องตระหนักและดำเนินการให้เกิดประโยชน์ต่อธุรกิจอย่างรูปธรรม บริษัทควรมียุทธศาสตร์ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับดำเนินธุรกิจ

การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญาในหน่วยงานภาครัฐ จึงมีความสำคัญ สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่หน่วยงานภาครัฐเอง หรือเสริมสร้างความเข้มแข็งของเอกชน ถ้าสภาพแวดล้อมของการจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มแข็งทั้งในภาครัฐและเอกชน จะส่งผลให้เกิดความร่วมมือกัน เพื่อที่จะสร้างการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ

1.1 ยุทธศาสตร์ด้านทรัพย์สินทางปัญญา

ยุทธศาสตร์ด้านทรัพย์สินทางปัญญาของบริษัทหรือองค์กรเป็นเสมือน “กรอบ” กำหนดขอบเขต และช่วยวางแนวทางในการบริหารจัดการองค์กรโดยตรงจากแง่มุมทางด้านเทคโนโลยี ทำให้แนวทางในการจัดการองค์กรชัดเจนขึ้น บริษัทควรวางแผนจัดการกับทรัพยากรของตน เพื่อทำให้เกิดการใช้เทคโนโลยีได้ดีที่สุด และเพื่อให้ธุรกิจอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบมากที่สุดจากการใช้เทคโนโลยี มีการวางแผนดำเนินการขอรับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

สิ่งนี้ควรกำหนดให้เป็นแกนหลักของยุทธศาสตร์ธุรกิจโดยรวม จุดมุ่งหมายสูงสุดของกลยุทธ์ทรัพย์สินทางปัญญาก็คือ การชนะใน “การต่อสู้ทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา” และเพื่อให้อยู่ในฐานะที่ได้เปรียบในการดำเนินธุรกิจ แต่อย่างไรก็ตามอย่างน้อยที่สุดก็เพื่อให้มีการเตรียมพร้อมสำหรับ “การต่อสู้ทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา” เพื่อให้บริษัทสามารถแข่งขันได้

1.2 เพื่อการป้องกัน

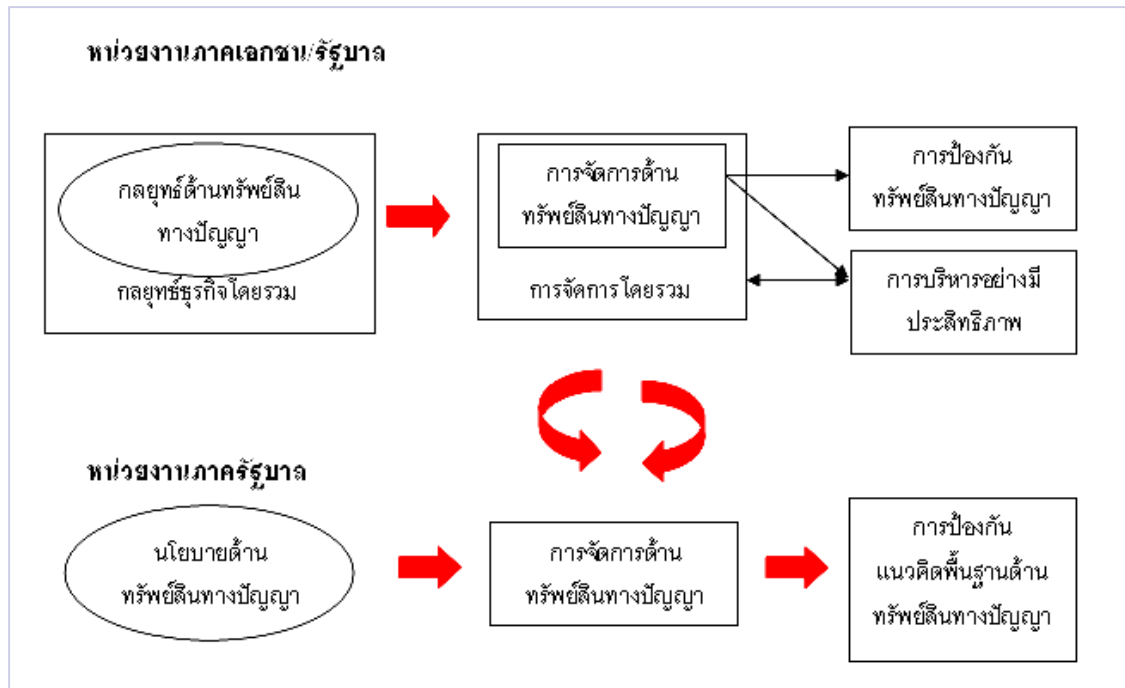
หนึ่งในภาระหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของการจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญา ที่สำคัญคือ การป้องกันไม่ให้นักธุรกิจคู่แข่งฟ้องร้องดำเนินคดี ถูกเรียกข้อสิทธิ และ/หรือ ถูกละเมิด มีกรณีตัวอย่างหลายๆ กรณีที่บริษัทได้รับความเดือดร้อน และต้องแบกรับต้นทุนค่าชดเชยจำนวนมาก เนื่องจากไม่มีประสิทธิภาพดีเพียงพอในการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา

1.3 เพื่อการบริหารจัดการ

การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญา ได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการบริหารธุรกิจสมัยใหม่ โดยปกติโครงสร้างพื้นฐานของการบริหารในบริษัทหนึ่งๆ ประกอบด้วยหลายหน่วยงาน ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายบุคคล ฝ่ายผลิตและตลาด ในการบริหารจัดการให้มีการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ ขอบเขตของการบริหารครอบคลุมไปถึงกิจกรรมด้านการวิจัยและพัฒนา และส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการตลาด การดำเนินงานบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประสิทธิภาพจะทำให้บริษัทเข้มแข็งขึ้น โดยการถ่ายทอดยุทธศาสตร์ทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาให้ใช้ไปยังทุกระดับรวมถึงการบริหารระดับสูงด้วยจนเป็นเรื่องปกติ

1.4 แนวคิดพื้นฐานในการจัดการ

หลักการนี้ค่อนข้างเป็นหลักการพื้นฐานสำหรับการจัดการทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา บริษัทจำเป็นต้องเตรียมแนวคิดพื้นฐานที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้ตระหนักถึงทรัพย์สินทางปัญญาในฐานะทรัพยากรที่เป็นยุทธปัจจัย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เพื่อรักษาให้ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพยากรที่สำคัญทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อทรัพย์สินทางปัญญาภายในบริษัท บริษัทต้องฝึกฝนและปลูกฝังการรับรู้ให้เพิ่มขึ้น เพื่อให้เกิดกิจกรรมทางธุรกิจร่วมกันภายใน เมื่อมีการตระหนักถึงความสำคัญนี้เป็นอย่างดีแล้ว การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญาจะทำให้การดำเนินธุรกิจนั้นๆ มีประสิทธิภาพถูกต้องเหมาะสมตามที่หวังไว้

รูปที่ 1 แสดงพื้นฐานความคิดในการจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญา

พื้นฐานขั้นต้น

1. แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (IPR)

ก่อนอื่น เราควรทำความเข้าใจในความแตกต่างของทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภทดังต่อไปนี้ โดยในเจ็ดข้อแรก จะเป็นผลิตภัณฑ์ทางปัญญาที่สร้างสรรค์จากสติปัญญาและกิจกรรมสร้างสรรค์ของมนุษย์ ส่วนสามรายการถัดไป จัดเป็นการแสดงออกของทางความคิดของธุรกิจ

ผลิตภัณฑ์ทางปัญญา

- * ลิขสิทธิ์ (หนังสือ คอมพิวเตอร์ ซอฟต์แวร์)
- * สิทธิในสิทธิบัตร (การประดิษฐ์)
- * สิทธิในอนุสิทธิบัตร (อุปกรณ์)
- * สิทธิในการออกแบบ (การออกแบบ)
- * สิทธิในแบบผังภูมิของวงจรรวมเซมิคอนดักเตอร์
- * สิทธิในเมล็ดพันธุ์พืชใหม่ (ชนิดใหม่)
- * ความลับทางการค้า

สิ่งแสดงทางออกทางความคิดของธุรกิจ

- * เครื่องหมายการค้า
(รวมทั้งเครื่องหมายบริการ)
- * ชื่อขององค์กร (บริษัท)
- * นามของผู้ริเริ่ม

2. การบังคับเกี่ยวกับ “สิทธิ” ทางทรัพย์สินทางปัญญา

บริษัทควรตระหนักถึง “สิทธิ” ในทรัพย์สินทางปัญญา เช่น ในกรณีสิทธิของสิทธิบัตร ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามันมี “ผลบังคับ” ในสองรูปแบบ คือแบบที่เป็นผู้กระทำเองและแบบที่เป็นผู้ถูกระทำ

1. ผลบังคับในแบบผู้กระทำเอง: สิทธิในแบบผู้กระทำเองจะเป็นผู้มีสิทธิเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวที่จะใช้ผลงานการประดิษฐ์ที่ได้รับสิทธิบัตร ซึ่งจะต้องไม่ละเมิดสิทธิบัตรที่ปรากฏอยู่ก่อนแล้ว และไม่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของบุคคลที่สาม

2. ผลบังคับในแบบผู้ถูกระทำ: คือสิทธิพื้นฐานที่จะบังคับ จับกุมผู้ที่ไม่ได้รับอนุญาตหรือบุคคลที่สามที่นำเทคโนโลยีที่ได้จดสิทธิบัตรไปใช้อย่างผิดกฎหมาย และร้องขอให้ชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้ทรงสิทธิ และหรือผู้ได้รับอนุญาตแต่ผู้เดียว ด้วยวิธีทางกฎหมาย

3. องค์ความรู้ Know-How (ข้อมูลเทคโนโลยีที่ไม่ได้จดสิทธิบัตร)

ในประเด็นของสิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญา เราควรเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ขอรับสิทธิบัตรได้และสิ่งที่ไม่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้ องค์ความรู้ที่ไม่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้ ซึ่งจะแตกต่างกับสิทธิบัตร ได้แก่

- องค์ความรู้ที่เป็นข้อมูลทางเทคนิค ที่เป็นประโยชน์ต่อทางอุตสาหกรรม ตรวจจับที่ยังถูกเก็บเป็นความลับคุณค่าทางเศรษฐกิจก็จะมีอยู่
- องค์ความรู้ทางเทคนิค ซึ่งจะรวมอยู่ในรายละเอียดการประดิษฐ์ของสิทธิบัตรก่อนถูกเปิดเผย โดยการยื่นขอรับสิทธิบัตรแล้วประกาศโฆษณา
- องค์ความรู้วิธีการมีความแตกต่างจากสิ่งที่มีสิทธิขอรับสิทธิบัตร ควรให้คำจำกัดความขององค์ความรู้ให้ชัดเจนเมื่อจะทำสัญญาทางด้านเทคโนโลยีกับผู้อื่น

2. ขั้นตอนสำคัญในการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา

ประเด็นต่อไปนี้เป็น ขั้นตอนสำคัญของการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา การดำเนินงานพื้นฐานประกอบโครงสร้างด้วยสามขั้นตอนดังนี้ คือ

1. ขั้นเริ่มต้น
2. ขั้นตอนการประสานงาน
3. ขั้นตอนดำเนินการ

ในที่นี้จะเน้นไปทางด้านจัดการสิทธิบัตร และลักษณะของแต่ละขั้นตอน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับทรัพย์สินทางปัญญาอื่นๆ ได้ด้วย

ยุทธศาสตร์ทรัพย์สินทางปัญญาด้านสิทธิบัตร มีดังนี้

ขั้นเริ่มต้น

1. การตรวจค้นสิทธิบัตรและการวิเคราะห์
2. การร่างแผนที่สิทธิบัตร
3. การวางแผนยุทธศาสตร์ด้านสิทธิบัตร

ขั้นตอนประสานงาน

4. การถ่ายทอดข้อมูลผลการวิเคราะห์สิทธิบัตร รายละเอียดและยุทธศาสตร์ด้านสิทธิบัตรไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องในองค์กร
  - 4.1) สนับสนุนการร่างยุทธศาสตร์ทรัพย์สินทางปัญญาสำหรับการดำเนินธุรกิจในอนาคต
  - 4.2) สนับสนุนผู้จัดการฝ่ายค้นคว้าวิจัยและพัฒนา ในการวางแผนยุทธศาสตร์การค้นคว้าวิจัยและพัฒนา และคัดเลือกหัวข้อวิจัยตามยุทธศาสตร์ด้านสิทธิบัตรขององค์กร

ขั้นตอนดำเนินการ: ยุทธศาสตร์

5. การดำเนินการยุทธศาสตร์ด้านสิทธิบัตร
  - 5.1) การเฝ้าระวังตรวจสอบติดตามคำขอรับสิทธิบัตรของคู่แข่ง
  - 5.2) การกระตุ้นและส่งเสริมนักวิจัย ในการคิดค้นเทคโนโลยีใหม่ และปรับปรุงเทคโนโลยีให้ทันสมัย
  - 5.3) การมุ่งเน้นในการขอรับสิทธิบัตรของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่มีขอบเขตการถือสิทธิกว้าง และมีศักยภาพเชิงพาณิชย์สูง และการสร้างเกราะป้องกันสิทธิบัตรจดทะเบียนเพื่อป้องกันมิให้ผู้อื่นนำไปประยุกต์ใช้ หรือพัฒนาต่อยอด คุ้มครองสิทธิของสิทธิบัตรเพื่อป้องกันเทคโนโลยี ธุรกิจ งานวิจัย และการพัฒนา
  - 5.4) การให้รางวัลจูงใจเพื่อกระตุ้นลูกจ้างให้ทำการประดิษฐ์
  - 5.5) การรักษาสีทธิของสิทธิบัตร การต่อชำระค่าธรรมเนียมอายุ การตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรเป็นระยะ (จัดทำเป็นรายการ)
  - 5.6) การดูแลรักษาสัญญาทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา ให้มีผลบังคับใช้ และเกิดประโยชน์ต่อธุรกิจ
  - 5.7) การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา

ขั้นตอนดำเนินการ: การอนุญาตให้ใช้สิทธิ

6. สัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ ที่รัดกุมรอบคอบ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อธุรกิจ

ขั้นตอนการจัดการที่จำเป็นอื่นๆ (เพิ่มเติม)

7. การจัดการคดีสิทธิบัตร
8. การฝึกอบรมทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา การพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากร ด้านการประดิษฐ์และสิทธิบัตร

ที่มา : IPR Management in Private Sector, TRIPS Component Training Material vol.4, October 2002 ;
JICA Capacity Building Program on the Implementation of the WTO Agreements in Thailand.

